

RİTİM VE UYUM BAĞLAMINDA FÜTÜRİZM SANAT AKIMI

Banu DAVUN*¹

*Dr. Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim- İş Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÖZET

Fütürizm, 20. yüzyılın başlarında sanayileşme, teknoloji ve toplumsal dönüşümlerin etkisiyle geleneksel sanata karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Filippo Tommaso Marinetti'nin 1909'da yayımladığı "Fütürist Manifesto" ile hız, şiddet, hareket ve teknoloji merkezli yeni bir sanat anlayışı benimsenmiştir. Umberto Boccioni, Carlo Carrà, Luigi Russolo gibi sanatçılar geçmişi reddederek çağın dinamizmini sanatın temeline yerleştirmiştir. Araştırmada, Fütürizm'in tarihsel ve içeriksel yönlerini incelerken, ritim ve uyum gibi sanatın ilke ve elemanlarını biçimsel olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Nitel yöntemle yapılan araştırmada üç önemli Fütürist eser incelenmiş, ritim ve uyumun görsel kompozisyonlarda nasıl ifade edildiği ortaya konmuştur. Sonuç olarak, Fütürist sanatçılar hız ve devinimi ritimsel tekrarlar, yan yana dizilimler ve görsel süreklilikle biçimlendirerek, parçalar arasında uyumlu bir bütünlük yaratmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Fütürizm, Ritim, Uyum, Marinetti Manifestosu, Umberto Boccioni

FUTURISM ART MOVEMENT IN THE CONTEXT OF RHYTHM AND HARMONY

ABSTRACT

Futurism emerged as a rebellion against traditional art under the influence of industrialization, technology and social transformations, at the beginning of the 20th century. Filippo Tommaso Marinetti published "Futurist Manifesto" in 1909, in his book he adopted a new understanding of art; centered on speed, violence, movement and technology. Artists such as Umberto Boccioni, Carlo Carrà, Luigi Russolo rejected the past and placed the dynamism of the era at the heart of art. Aims of this research is to analyze the principles and elements of art such as rhythm and harmony, while examining the historical and contextual aspects of Futurism. In this study; qualitative research was made and three important Futurist works were examined and it was revealed how rhythm and harmony are expressed in visual compositions. As a result, futurist artists have created a harmonious integrity between the pieces by shaping speed and movement with rhythmic repetitions, juxtapositions and visual continuity.

Keywords: Futurism, Rhythm, Harmony, Marinetti Manifesto, Umberto Boccioni

1. GİRİŞ

1.1. 20. Yüzyılda Bilim-Sanat İlişkisi Çerçevesinde Genel Bir Bakış

Sanat Tarihi; insanlığın var olduğu antik dönemlerden günümüze kadar olan süreçte sanat eseri olarak nitelendirdiğimiz eserlerin bir tarihsel süreç ve kronoloji içerisinde incelenip belirlenmesidir. Sanatsal değerinin yanında tarihi değer de taşıyan bu eserler özgünlük, teknik ve kronolojik süreç doğrultusunda, sebep – sonuç ilişkileri kurularak incelenmektedir. Sanat tarihinin kendine özgü kanun ve kuralları mevcut olup, aynı zamanda geçmiş ile günümüzün mukayesesini yapar. Diğer bir ifade ile kapsamı oldukça geniş olan bu disiplin, eserlerinin tarihsel gelişim süreci içinde kronolojik sırayla özelliklerinin belirlenmesi, yorumlanması, araştırmalar yaparlar. Bu araştırmalar için, kazı alanlarında, müzelerde, höyüklerde, galerilerde sanatın antik yaparak sonuçlar ortaya çıkarırlar. (Davun, 2009:131).

Sanat tarihi, insanlık tarihinin kültürel, toplumsal ve teknolojik evrimine paralel olarak gelişen kronolojik göstergelere sahip rehber bir levhadır diyebiliriz. Her sanat dönemi, kendi içinde özgün biçimsel özellikler, anlatım teknikleri ve estetik anlayışlar barındırır. Bu dönemler, çoğunlukla kendisinden önce gelen akımlara tepki olarak doğmuş, bazen ise onların bir uzantısı ve ya dönüşümü şeklinde kendine yer bulmuştur. Bazen de yeni sanatsal ifadelerin vücut bulduğu süreçler olmuştur. Sanat tarihinin kronolojik olarak dönem ve üslup özelliklerine göre değerlendirilmesinde, sadece üslup değişiklikleri değil, aynı zamanda bu değişimlerin arkasında yatan felsefi, sosyolojik ve teknolojik değişimlerde dikkate alınmalıdır (Gombrich, 1995: 45). Sanat tarihinde oluşan sanatsal üsluplar toplumların yani sanat gruplarının birbirleriyle zıtlaşması, temel teşkil etmesi ya da beslenmesiyle de kendi varlığını ortaya koymuştur.

Bilim, sanayi ve teknolojiye zirveye ulaşılan 20. yüzyıl bir dönüm noktasıdır. Enerji alanında önemli derecede gelişmeler olmuş, yapay kauçuğun icat edilmesi, plastik teknolojisi, yapay elyaf üretimi, 1985 yılı itibarıyla X ışınlarının bulunmasının ardından radyoaktiflik, 1938 yılı itibarıyla çekirdek bölünmesi, yapay radyoaktiflik, nükleer teknoloji, atom bombasının icadıyla başlayan nükleer gelişme, 1903 yılında ilk uçak uçuşu, 1901 de radyonun icadı ve 1917 de lambanın gelişimi, fotoğraf ve baskı teknolojisinde yenilikler ve daha sayılamayacak kadar birçok buluş bu dönemde olmuştur. Bu dönemde bilimsel sanatsal ve teknolojik gelişmelerin yanında psikoloji, nörobilim gibi disiplinlerdeki gelişmeler bireylerin yaşamını ve algılarını da değiştirmiştir. Bu gelişmelerden en çok etkilenen sanat akımlarından birisi de Fütürizmdir.. Gelecekçilik adını da taşıyan Fütürizm teknolojik gelişmelerin etkisiyle oluşan önemli akımlardan olup teknolojinin etkileri olan hız, hareket, dinamizm bu akımın temel öğelerini teşkil etmektedir. Fütürizm akımı hızlı kentleşmeden ve sanayileşmeden önemli ölçüde etkilenmiştir. Teknolojinin kazanımı olan hızlı ve hareketli makineler insan yaşamını kolaylaştırırken kalan zamanda insan yaratıcılığına ayrılacaktır. Bu düşünce sanatçıların tuvallerinde kompozisyon formlarının parçalanması ve farklı şekillerde ritimli ve uyumlu şekilde gösterimi ile de etkisini göstermektedir (Çiçek, 2008:1). Bu gelişim ve dönüşümlerden sadece Fütürizm değil aynı zamanda birçok sanat akımı da etkilenmiştir. Bu akımları örneklendirirsek;

Kübizm sanat akımında da bir zaman diliminde birden fazla an gösterilmiş, sanatçılar zaman ve mekan farklı modern yaklaşımlarla yeniden yorumlamışlardır. Dadaistler sanata kavramsal yaklaşmış, sürrealistler ise nörobilim ve psikoloji biliminden yararlanmışlardır. Bauhaus okulunda da sanatı gündelik yaşam formlarıyla birleştirmişlerdir (Alan İnci ve Davun, 2024: 88,110).

1.2. Fütürizmin Nedir? Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Sanat tarihi boyunca çeşitli biçimsel ve fikrîsel değişimler yaşanmıştır. Sanat her toplumda ya da dönemde kendine ait yapı formları oluşturmuştur. Aynı dönemde farklı kültürlerde farklı sanat biçimleri de varlığını göstermiştir. Modern sanatın biçim formları geleneksel bazı sanat formlarıyla benzerlikler göstermektedir. Örneğin bir Selçuklu halısındaki soyut bitki formları aslında modern sanatın savunduğu değişimin de kendisidir. Ancak günümüzde bir realite haline gelen batı sanatının tarihsel süreci, sanatın kronolojisinin baz alınan eksenidir. Batı sanatının bu dönemde yaşadığı köklü değişimler hem fikrîsel anlamda hem de biçimsel anlamda

sanat eserlerine tezahür etmiş, yeni estetik bakış açıları da meydana getirmiştir. Bu estetik bakışlardan biri de Fütürizm'dir.

20. yüzyılın başlarında feodal yapıdan sanayi toplumuna geçilmesiyle aşırı milliyetçi fikirler oluşmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Milano'da otomobil sanayinin gelişmeye başlamasıyla İtalyan sanatçılar bundan etkilenmiştir. İtalya'da yeni bir Rönesans yaratmak isteyen sanatçılar, güzelliğin yeni biçiminin hız ve çağın karakterinin dinamizm olduğu düşüncesiyle bu akımı başlatmışlardır. 1909'da başlayan ve 1916'ya kadar devam eden bu akımda Fütüristler hız, şiddet, güç, hareketlilik, makinalar ve devinim halinde dinamizmi olan unsurları değerli bularak bunları çalışmalarına konu edinmişlerdir (Şahin ve Kayalıoğlu, 2016:191).

19. yüzyılın sonlarında ekonomik, siyasi, toplumsal ve düşünsel değişiklikler 20. Yüzyılın önemli sanat akımlarından olan Fütürizmin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamışlardır. Gelişen bu süreç kapitalizmi doğurmuş ve sanayiye hareketlendirmiş, makineleşme kaçınılmaz bir gerçek haline dönmüştür. Avrupa'nın pek çok bölgesinde ekonomik ve teknolojik gelişmeler yaşanırken, sanat dünyasının buna sessiz kalması mümkün değildi. Avrupa ülkeleri arasında İtalya teknolojik ve bilimsel gelişmelerde diğer Avrupa devletlerine göre geri kalmıştı. Geri kalmışlığı gidermek adına özellikle genç sanatçılar bazı atılımlar yapmaya çalışmışlardır. Bu dönemde sanayinin en gelişmiş İtalyan şehri olan Milano'da beklenen ilerleme ve aydınlanma hareketleri Fütürizm sanat akımı ile başlamıştır. Çok ilginçtir ki birçok sanat akımı savaş karşıtı bir duruş gösterirken aksi olarak bu akıma mensup sanatçılar ise savaşı desteklemişlerdir. İtalya'nın birinci dünya savaşına katılmasında Fütürist sanatçıların etkisi olduğu da söylenmektedir (Erden, 2016: 170-190; aktaran Aliyazıcıoğlu, 2010). Fütürizm sanatının ortaya çıkması, 20 Şubat 1919'da bir Fransız gazetesi olan "Le Figaro" da son derece olağandışı bir söylemle İtalyan şair Filippo Tommaso Marinetti tarafından kaleme alınmasıyla başlamıştır (Bozan, 2019:1). Marinetti 1908 de başladığı ve 1909'da tamamlayabildiği 12 maddelik manifestosunda adeta Fütürizm'in kanunlarını çizmiştir (Altındaş, 2022:25-42). Marinetti, özellikle siyasal ve sanatsal geleneğin aksine bu akımın kuruluş manifestosunu sanatsal bir öngörü olarak değil 'Teknik Manifesto' da oluşturmak için çaba harcamıştır. Teknik manifesto, dinamizm ilkelerini önerdiği için dinamizmi doğrudan resmin temsil nesnesini olarak kabul etmiştir (Karkın, 2011:115).

Fütürüst akımın manifestosunun temel hedefi bahsi geçtiği üzere hız ve gelecektir. Manifestonun önemli amaçlarından bir tanesi de aktif olmayan halkı aktif hale getirmeye çalışmaktır. Konser, tiyatro, dini ve politik toplantılar gösteriler ile halkı dahil etmek için sanatçılar çaba harcamışlardır. Ancak bildirinin kaos, şiddet gibi olumsuz öğeleri kapsamından dolayı sanatçılar güvenlik güçleri tarafından kontrol altına alınmıştır (Karataş & Arslan, 2020: 464; aktaran Aliyazıcıoğlu, 2010). Akımın önemli sanatçıları Carlo Carra, Umberto Bucconi, Giacomo Balla, Gino Severini ve Luigi Rusolo'dur (Antmen, 2009:63; Karataş ve Aslan, 2024:112).

Marinetti bu manifestosu ile, edebiyattan mimariye, müzikten heykele kadar daha pek çok sayıda sanat dalında karşılık bulmuştur. Fütürist sanatçılar temalarını özellikle sanayi, hız ve teknolojik gelişmeler gibi alanlardan seçmeye özen göstermişlerdir. Bu dönemde, Fransız filozof Henri Bergson'un zaman, devinim ve gerçeklik üzerine düşünceleri de Fütürist sanat üzerinde önemli bir kuramsal dayanak işlevi görmüştür (Karataş ve Aslan, 2020:457). Filippo Tommaso Marinetti 'nin bu manifestosu sadece İtalya sınırlarında değil Avrupa'nın diğer ülkelerine de sıçramıştır. Marinetti modernleşen toplumu düşünsel bağlamda daha etkin şekilde akıma çekmiştir. Marinetti, Luigi Russolo, Carlo Carrà, Gino Severini Giacomo Balla Umberto Boccioni gibi bazı önemli sanatçıları da etkilemiştir. Bu sanatçılar geleneksel sanat anlayışından uzaklaşmış hız, hareket, çağdaş yaşamın hareketliliği gibi durumları sanatlarının beslenme kaynağı yapmış, yeni bir estetik olgu oluşturmuşlardır. Fütürizm sadece resim alanında değil, edebiyat, müzik, tiyatro, gibi birçok alanda da varlık ortaya koymuştur (Brauneck, 2016: 55).

Marinetti'nin Manifestosu aşağıdaki gibidir:

"Güzellik sadece savaştır. Saldırgan bir karakterin olmadığı hiçbir başyapıt yoktur. Şiir, bilinmeyen bir güce şiddetle saldırmalıdır, onlar insandan önce güce boyun eğmelidir. Yüzyıllardır uçlardayız. İmkânsızın gizemini ortaya çıkarmak varken, arkasından bakmak da nedir? Zaman ve mekân dün öldü. Biz, daima var olan gücü yarattığımızdan beri mutlak surette yaşıyoruz. Biz, dünyayı tedavi edecek tek güç olan savaşı, militarizmi, yurttaşlığı, anarşinin yıkıcılığını ve kadını öldüren girişimi yüceltiyoruz. Müzeler ve kütüphaneler yıkmalı, ahlakla mücadele edilmeli, çıkarıcı korkaklarla, fırsatçılarla ve feministlerle mücadele edilmelidir. Biz, şevkli, memnun ve isyankâr kalabalıkların şarkısını; modern başkentlerin rengârenk devrimlerini, geceleri cephaneliklerin ve ayışığı altındaki atölyelerin enerjisini, dumanı tüten tren istasyonlarını, dumanlarının

salındığı fabrikaları, güneşli nehirlerin bir bıçak gibi kestiği kıyılara atlayan jimnastikçilerin olduğu köprüleri, ufukta süzülen vapur maceralarını, uzun tünellerde dizginlenmeyen çelik atlar gibi raylarda süzülen heybetli lokomotifleri ve bir bayrağın çırpınışı ya da coşkulu bir kalabalığın alkış tutması gibi kulakları çınlatan pervane sesleriyle uçakların uçuşunun şarkısını söyleyeceğiz. Biz, dünyanın ihtişamının yeni bir güzellik tarafından ki o güzellik hızdır, yeniden şekillendiğini ilan ediyoruz. Yakıcı ve makineli tüfek gibi bir ses çıkaran yılan gibi borularla süslenmiş bir yarış otomobili, Samothrace Zaferinden daha güzeldir”(Marinetti, Le Figaro, 1909; <https://www.booksontrial.com/the-full-text-of-the-futurist-manifesto/>; Aliyazıcıoğlu, 2010).

Marinetti'nin bu görüşlerine baktığımız zaman; Fütürizm sanat akımının ideolojik alt yapısı ve estetik temelleri şu düşünce etrafında şekillenmektedir. Geçmişe karşı bir duruş olan Fütürizm sadece estetik bir anlayış ve yüceliş olmayıp geleneksel değerlerin dışına çıkmak, kütüphanelerin varlığını sonlandırmak gibi aykırı fikirler de bu akımın sanatsal yapısını ve dokusunu oluşturmaktadır. Marinetti'ye göre “bir yarış arabası, Samothrakeli Nike'dan daha güzeldir” bu düşünce çerçevesinde bakıldığında teknolojik gelişmelerin ve hızın estetiğin temel ögesi haline dönüştüğü görülmektedir. Güzel anlayışı sanatta teknolojik gelişmelerde ve hızda aranmaya başlanmış sanatçılarda eserlerinde hız kavramını oluşturmak amacıyla birbiriyle uyumlu ritimsel tekrarlar eklemiştir.

Fütürizm sanat alanının dışında birçok alanda kendini göstermiştir. Günümüzde bile etkisini gösteren Fütürizm gelecekçilik anlayışıyla teknolojik gelişmelerin etkisiyle dijital sanata da katkıda bulunmaktadır. Geleceğe yön veren digital kültür Fütürizmden oldukça fazla beslenmektedir (Akboğa, 2021: 1858) Fütürist sanat anlayışı etkisini müzikte de kendini geçmişte olduğu kadar hem de günümüzde göstermektedir. Örneğin Fütürizmde müzik sanatının öncülerinden olan Bruitist'ler (gürültü yapımcılar) ortaya çıkmıştır bu müzisyenler elektronik ve mekanik çalgılardan yararlanarak harekete geçen ses üreteçleri üretmişlerdir (Cebe, 2014: 314). Bu akım edebiyatta da kendini göstermiş olup şiir vb. konular yanında sözcüklerin tipografik dizilimlerini içine almıştır (Kurtçu, 2019: 92). Fütürist sanatçılar bilimin eş zamanlılık ilkesinden de kübistler gibi faydalanmışlardır. Kübistler o anda birçok görünümü sergilerken Fütüristler o an içinde birçok zamanı göstermiştir (Geçen, 2022). Fütürizm sanat akımı resim dışında plastik sanatlar alanında heykel, dramatik sanatlarda ise tiyatro, dans gibi gösteri sanatı alanlarında da kendisini göstermiştir. Fütüristler, geleneksel kompozisyon anlayışını da sorgulamış dinamik çizgiler kullanmış geometrik formları ise hareket halinde olan elips, spiral, oval, düz çizgilerle vurgulamaya çalışmışlardır.

Fütürizm yapısal olarak modern bir atılım, öncü bir hareket olsa da akımın doğumunda dönemin sosyo-politik koşulları da çok önemli bir etken olmuştur. İtalya'da varlığını hissettiren Fütürizm sanat akımının ortaya çıkmasında ülkenin politik sıkıntıları ile ekonomik sıkıntıların da çok önemli etkileri olmuştur. Fütürist sanat akımının doğduğu İtalya 1.Dünya Savaşı ile hedeflerini tam olarak gerçekleştirememiş, ekonomisi zayıflamış, iç politikada ise istikrar kalmamıştır. 1922 yılında başkanlığa getirilen Mussolini ile İtalya'da diktatörlük rejimi başlamıştır. Mussolini “Roma İmparatorluğu'nun yeniden kuruluşu” hayali için çalışmalara başlamıştır. Fütürizm akımının militarizme verdiği destek bundan sonra gelen rejimde de etkili olmuştur (Şahin ve Kayalıoğlu, 2016:192).

Fütürizm sanat akımına tiyatro açısından baktığımızda; modern sanat akımları ile birlikte (Exspresyonizm, Sürrealizm, Dadaizm, Fütürizm) fikişel etkiler de tiyatroya etki etmiştir. Fütürizmin etkisi tiyatrodaki bir anda ortaya çıkmamış biraz zaman almıştır. Örneğin Absürt Tiyatro bu akımların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Sadece Fütürizmin etkisinde kalmayan bu tiyatro birinci dünya savaşı ve ikinci dünya savaşının da etkisi altında kalmış ve öncül etkiler olmuştur. Bu bağlamda, tiyatro ve sahne tasarımı Fütürizm, sahne dekorları ile plastik sanatlar arasında bir köprü kurarak statik sahne mekânının dönüşümünü sağlamıştır. Böylece tiyatro tarihinde ilk kez sahne tasarımı yalnızca dekoratif bir unsur değil, aynı zamanda yapısal bir bileşen olarak da ele alınmaya başlanmıştır. Realizm ve Natüralizm gibi akımlara karşı bir tepki olarak gelişen Fütürist tiyatro, biçimsel serbestliği ve görsel-işitsel dinamizmi savunarak Absürt Tiyatro'nun sahne ve anlatım biçimlerine de dolaylı olarak zemin hazırlamıştır (Brauneck, 2016: 58; Akbulut ve Özyon, 2018:422).

1.3. Fütürizm Sanat Akımının Ritim ve Uyum Açısından Ele Alınması

Fütürizm sanat akımında sanatçıların resimlerinde figür ve nesnelerin üst üste ya da yan yana uyumlu ritimli hali eserin anlaşılabilirliğini ve netliğini azaltmaktadır (Geçen, 2020:144). Eserlerdeki görünüm netliği azaltsa dahi ritimsel varlığın etkisi hızı izleyiciye hissettirmektedir.

İnsan zihni karmaşa içerisinde zihinsel açıdan düşünme yetersizliği, çözümleme, estetik algılama, bütünlük ve birlik ilişkisi kurma, problem çözebilme gibi birçok problem yaşamaktadır. Düzen zihninin organize olmasında önemli bir durumdur. Organize olan beyin problem çözme, estetiksel algılama, odaklanma gibi birçok işlevi birlikte yürütür. Bu bağlamda sanat adına yapılan uygulamaların ve eserlerin de izleyici üzerinde anlama, çözümleme, yargılama, bir bütünlük ilişkisi kurabilme, estetik beğeni oluşturma gibi durumların oluşturmaları için sanatın içerisinde önemli yer tutan ritim ve uyum durumlarının eser üzerinde önemli olduğu gerçeği yadsınmamalıdır.

1.3.1. Ritim:

Ritmin oluşabilmesi için mutlaka aynı ya da benzer öğelerin tekrarına ihtiyaç vardır. Sanatsal bir uygulamada ya da grafiksel bir tasarımda Fütürizm birden fazla tekrara ritme ihtiyaç duyar. Birbirine çok yakın öğeler, cisimler, biçimler yan yana görüldüklerinde benzer etkiler uyandıracaktır (Civcir, 2015: 318). Ritim sadece plastik sanatların bir ögesi olmayıp aynı zamanda dans, müzik, edebiyat gibi birçok alanda önemli dengeleyici bir unsurdur. Birçok alanda hem kulağa hem göze hem akla haz vermektedir.

Ritimle elde edilen hareket yanında hareketin sağladığı yön etkisi, yine görünümünün ya da seslerin tekrarlarının sağladığı devamlılık duygusu önemli durumlardır. Ritmi oluşturan çizgiler, şekiller, renkler ile insan zihni ve algısı kompozisyonu bir plana oturtur ve plana oturan görünüm, bilgi, hareket, dinamizm olarak izleyicinin karşısına çıkar. Sanatın ilkeleri arasında yer alan ritim, izleyicinin sanatsal ifadeyi duymasına, anlamasına ve görmesine yardımcı olur (Sönmez, 2005:67). Ritim, yalnızca tekrara dayalı bir kavram olmayıp aynı zamanda çeşitlilik, kontrast ve yön değişimleriyle de pekiştirilebilir.

Tekrarın özelliklerinden birisi de ritim üretme becerisidir. Ritim bazen düzenli bazen de daha tuhaf biçimde tekrarlanan vuruş sonuçlarından doğan bir süreklilik, akış veya hareket duygusudur (Ocvirk ve diğerleri, 2015: 50).

Ritim hem doğu sanatında hem de batı sanatında çeşitli dönemlerde soyutlayıcı önemli bir sanat unsuru olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı'da geleneksel sanat ve mimaride etkiliyken batı sanatında modernist ve özellikle soyutlamacı tavırlarda kendini göstermiştir. Batı modern sanatlarında Fütürizm sanat akımında ritim özellikle hareket ve zamanın bileşimini oluşturan görsellerde görülmektedir.

1.3.2. Uyum:

İki ya da üç boyutlu cisimler arasında ortak veya yaklaşık benzerliklerin bulunmasına uyum denir (Civcir, 2015: 341). Uyumun elde edilmesi için sanat unsurunun içerisinde denge ve ilişki bütünlüğü olması gerekir. Sanat unsurunun bütünüyle birlikteliği ve izleyiciye sunduğu haz bakımından uyum, önemli bir durumdur. Bir sanat eserinde uyum hem görsel elemanların birbirleriyle olan dengeleri hem de kurdukları ilişki bağlamında büyük öneme sahiptir (Gürsoy, 2010: 42). Uyum, yalnızca benzer öğelerin değil, zıtlıkların da dengeli bir biçimde bir araya gelmesiyle sağlanabilir. Ritim, eserlere hareket ve enerji de katmaktadır. Özellikle modern resimde tekrarlarla elde edilen estetiksel uyum hareket ve enerjiyi eserlerde izleyiciye hissettirmektedir. Fütürist eserlerde uyum sadece çizgisel formlarla değil, özellikle renklerde de gözlenmektedir. Bu uyum bazen monokrom etkilerle bazen kontrast renklerle, bazen de sıcak-soğuk ilişkisi kurularak yapılmaktadır.

2. FÜTÜRİST ESER ÖRNEKLEMLERİ VE ESERLERİN İRDELENMESİ

2.1. Umberto Boccioni'nin 'Mızraklı Süvarilerin Taarruzu' isimli eserinin ritim ve uyum açısından değerlendirilmesi;

Görsel 1: Umberto Boccioni, Mızraklı Süvarilerin Taarruzu, 1915, Kağıt üzerine suluboya ve kolaj, 32x50 cm., Jucker, Milano (Şahin ve Kayalıoğlu, 2016:192; <https://www.getdailyart.com/tr/18190/umberto-boccioni/mizrakli-suvarilerin-gorevi>)

Umberto Boccioni'nin "Mızraklı Süvarilerin Taarruzu" isimli eseri Fütürizmin sanat akımının önemli eserlerinden biridir. Bu eserde ana temayı Rus askerleri ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu askerleri arasındaki savaş oluşturmaktadır (Şahin ve Kayalıoğlu, 2016:193). Esere ilk bakıldığında kübist form etkileri hissedilmektedir. Çizgisel ve geometrik boyutlu iç içe geçmiş formlar algılanmaktadır. Bu formları süvarili askerler ve mızrakları temel olarak içermektedir. Bütün öğelerin iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Yoğun bir kütsel kompozisyon barındıran eserde hem at imgeleri hem askerler hem de mızraklar tekrarlı ritimler olarak birbirinin devamı şeklinde ve birbirleriyle uyumlu şekilde etüt edilmiştir. Eserde boyutlamalar hem eserin bir bütünlük içerisinde olmasını sağlamakta hem de karmaşayı ortadan kaldırmaktadır. İzleyici, bahsi geçen sanat eserini incelediğinde, birden fazla zaman dilimi içerisinde gerçekleşen eylemleri, düzenli, ritmik ve ahenkli bir yapı içerisinde tek bir kompozisyon içinde izleme imkanı bulmaktadır. Sanatçı bu eserde Fütürist sanat anlayışı kapsamında geliştirdiği biçimsel stratejiler aracılığıyla, birbiri ardına devam eden zaman dilimlerine ait anları tek bir düzlem üzerinde gösterebilmek adına biçimlerin tekrarına bilinçli olarak başvurmaktadır. Eserinde bu anları birbiri içerisinde göstererek kompozisyon içerisine yerleştirmektedir. Bu yöntem, sanat izleyicisine sadece tek bir anın görsel görünümüne değil, aynı zamanda zamanın farklı kesitlerinde meydana gelen hareketlerin eşzamanlı ve bütüncül olarak algılanmasına imkan sağlamaktadır. Sanatçının bu yaklaşımı, adeta röntgen MR görüntüleme teknolojisi olduğu gibi, ardışık ve eşzamanlı hareketleri aynı görsel yüzeyde katmanlaştırarak izleyicinin mekânsal ve zamansal algısını dönüştürmektedir. Eserde kullanılan tonal boyutlandırmalar, hareketin yönü, ivmesi ve süresiyle doğrudan ilişkili olarak zamanın geçişini hem dengeleyen hem de vurgulayan bir işlev görmektedir. Bu sayede, sanatçı yalnızca hareketi temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda hareketin zaman içerisindeki sürekliliğini ve dönüşümünü de estetik bir bütünlük içerisinde görselleştirmektedir. Böylelikle sanatçı hem mekânsal hem de zamansal düzlemleri aynı anda yapılandırarak çok katmanlı, dinamik, estetik bir ifade yolu bulmaktadır. Bu yapı, Fütürist düşüncenin temelini oluşturan hız, devinim ve değişim kavramlarının biçimsel düzlemde somut karşılıklarını ortaya koymaktadır.

2.2. Giacomo Balla'nın 'Tasmalı Köpeğin Dinamizmi' isimli eserinin ritim ve uyum açısından değerlendirilmesi;

Görsel 2: Giacomo Balla, Tasmalı Köpeğin Dinamizmi, 89.9 x 109.9 cm, Tüyb, 1912. Albright-Knox Art Gallery, New York. (<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-b/balla-giacomo/giacomo-balla-tasmali-kopegin-dinamizmi/>; Aliyazıcıoğlu, 2010:20).

Ressam Giacomo Balla bu eserinde bir kadının ayağını, köpeği tutan zinciri ve tasmalı köpeği resmetmiştir. Eserde köpek açısından dikkati çeken ayakları, kuyruğu, kulakları ve ağızıdır. Köpeğin koşu eylemi, zincirin birden fazla armonik görüntüsü, kadının ayaklarının üst üste geçmiş ve yürür pozisyonun hissi bu resimde devam eden zaman aralıklarının aynı görsel içerisinde üst üste yan yana geçişli şekilde verilmesiyle oluşturulmuştur. Bu eserde dikkat çeken önemli şeylerden bir tanesi köpeğin gövdesinin hareketinin çok hissedilmemesi ve sabitmiş gibi algılanmasıdır. Aslında burada farklı zaman aralıklarıyla resmedilen ayak, kuyruk vb. gövdeyle bütünlük sağlayarak çok zamanlı görünümün devamını sunmaktadır. Zincirin hareketini verirken sanatçı geçişler arasında çizgisel bileşimler uygulamıştır. Art arda gelen hareketler farklı ama birbirine yakın biçimler olsa da ritimsel bir etki yaratmakta resmin bütünü ele alındığında ise hızı hissettiren uyumlu bir görünüm sergilemektedir.

2.3. Luigi Russolo, 'Otomobilin Dinamizmi Dinamizmi' isimli eserinin ritim ve uyum açısından değerlendirilmesi;

Görsel 3: Luigi Russolo, Otomobilin Dinamizmi (Dynamism of a Car), 1913, TÜYB, 139 cm×184 cm, MuséeNationald'Art Moderne, Paris, Fransa (Altındaş, 2022:49).

Son derece geometrik etkiler taşıyan bu çalışmada, sağdan sola doğru yönelen ve üçgen biçiminde kurgulanan ok formları, giderek genişleyen bir düzende kompozisyona yerleştirilmiş ve ritmik bir bütünlük içerisinde boyutlandırılmıştır. Bu üçgen formlar, yalnızca yön duygusunu pekiştirmekle kalmayıp aynı zamanda hareketin sürekliliğini ve ivmeyi de betimlemektedir. İzleyici, bu formların iç yapısında yer alan belirli biçimsel ipuçları

sayesinde, kompozisyon içerisinde araba formunu zihinsel olarak tamamlayabilmekte olup bu sayede eserin genel anlam çerçevesi içerisinde hız ve hareket temasına ilişkin algısal bir bütünlüğü zihninde kurabilmektedir. Renk kullanımı ve biçimlerin boyutlandırılması, kendi içerisinde uyumlu ve ritmik bir yapı oluşturarak eserin dinamik karakterini pekiştirmektedir. Özellikle üçgen formundaki ok biçimleri aracılığıyla sanatçı, hız duygusunu doğrudan izleyiciye aktarmakta; bu geometrik formlar, hareketin görsel ifadesi olarak eserin en belirgin yapısal unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Esere yakından bakıldığında resmin reel etkilerden uzaklaşmaya başladığı soyut bir görünüm kazandığı anlaşılmaktadır. Fütüristik sanat geleneksel sanattan koptukça aynı zamanda biçimsel bozulmalarla soyut bir görünüm kazanmıştır. Doğadan kopuşun ve formun bozulması Fütürist sanatı biçimsel açıdan da değişime uğratmaktadır. Avangard sanatlardan Fovizm, Kübizm, Fütürizm, Konstrüktivizm gibi akımların tamamında soyutlama ya da soyut etkiler görülmektedir (Parsıl ve Geçen, 2024: 581). Fütürist bir eserde figür ya da nesnenin farklı zaman anlarının tek görselde oluşturulması belli bir simetrik etki oluşturmakta bazen bu düzenli bir karmaşaya dönüşmekte olup bazende parçalanmış etkiler zihinsel algıda bir karmaşa etkisi yaratmaktadır (Geçen, 2020:144).

3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada modern sanat tarihinde önemli bir yeri olan, bilimin ve hızlı sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan Fütürizm sanat akımı; tarihsel ve içeriksel boyutu ile ele alınarak sanat tarihsel bakış açısı ile araştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan araştırmada verileri elde etmek amacıyla makalelere, tezlere, kitaplara, doğru olduğu kanısı oluşan internet dokümanlarına ve akademik tebliğlere bakılarak kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Fütürizm sanat akımı içinde önemli bir yeri olan, ritim ve uyum gibi sanat ilke ve elemanları kapsamında yer alan bu kavramlar, Fütürizm bildirgesi yönünden araştırılmıştır. Ritim ve uyumun, bu akımın hem felsefesiyle hem teorik bilgisiyle hem de plastik açıdan getirdiği etkileri görmek ve karşılaştırmak amacıyla 3 önemli Fütürist resim sanatçısına ait sanat eseri örneklem olarak bu araştırmanın kapsamına alınmıştır. Araştırmada örneklem olarak kullanılan eserler "*Betimsel Resim Analizi*" metoduyla incelenmiştir. Betimsel resim analizi ile eserin felsefi ve biçimsel yapısı arasında bağlantılar ortaya çıkarılıp sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmayı esas olarak Fütürizm resim sanatı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında seçilen Fütürist eserler plastik olarak ele alınırken ritim ve uyum unsurları ile birlikte kompozisyon, renk, üç boyut, ton-leke gibi sanatın eleman ve ilkeleri göz önünde tutularak değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan sanat eserleri ile ilgili değerlendirmeler yapılırken geleneksel sanat biçimleri ve diğer modern sanat biçimleri arasında karşılaştırmalara gidilerek hem geçmişe hem de bulundukları dönem özelliklerine bakılarak analitik bir değerlendirme yapılmıştır.

4. SONUÇLAR

İnsan beyni kendi içinde çalışma sistemi bakımından farklı ve bütünlüklü bir çalışma sistemine sahiptir. Olayları ve görüntüleri organize ederek bu veriler yardımıyla çözümler üretebilme gibi yetilerin oluşması için kişinin karşı karşıya kaldığı durum, olay veya görüntüde bir algılama ve parçalar arasında bütünlük oluşturabilme gücüne sahip olması gerekmektedir. Sanat eserlerinde görünümde var olan bütünlük etkisi; hem sanatçının hem de izleyicinin eser ile ilgili olarak algılama, çözümleme, yorumlama, yargılama ve estetik haz almasında yardımcı olmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında birimlerin tekrarı ya da tekrar eden görüntüleri zihinde organize etme durumunu güçlendirmektedir.

Estetik kavramına her dönemde gerek filozoflar gerekse sanatçılar vb. kendilerince bir anlam yüklenmişlerdir. Estetik kimi zaman idea olmuş kimi zaman iyilik kimi zamanda bütünlük gibi kavramlarla çerçevesini oluşturmuştur. Fütürizm sanat akımı sahip olduğu savlarla güzellik kavramını farklı bir boyuta taşımıştır. Fütüristler için sanayileşme, teknoloji ve bunların getirdiği hız, gürültü gibi etkenler resimlere de farklı formların tekrarı (ritmi) olarak yansımaktadır. Bu durum görünümü de estetiksel bir haz uyandırmaktadır.

Sanatın bir ilkesi olan ritim birçok sanat dalında önemli bir öğedir. Araştırmanı konusu olan Fütürizm sanat akımında da plastik sanatlar içerisinde yer alan resim sanatında kendini soyutlamacıya da soyut ifade biçimi olarak göstermekte bu gösterim biçimini de hızın tekrarını kullanarak ritim etkisiyle görünüm vererek sağlamaktadır.

Ritim ve uyum ilk algıda benzer manalar taşıdığı düşünülse de birbirinden farklı ve organik bağları olan iki kavramsal terimdir. Fütürist sanat anlayışı resimlerde biçimsel açıdan hareketli ve dinamik bir zenginlik sunmakta duygusal bir haz ve his uyandırmaktadır. Fütürist sanatın ortaya çıktığı dönemin siyasal, sosyal, ekonomik, bilimsel, teknolojik gelişmelerini ve sorunlarını eserlerde sanatçılar anlatırken eser görseli bu algıyı hissettirmektedir. Eserlerdeki ritim izleyiciyi esere çekip odaklatırken, eser görselindeki uyum ise estetik hazzın yanında tema biçim dengesini de sunmaktadır.

Fütürist eserlerde sanatçılar, eserlerinde kimi zaman nesne ve figürlere tonlamalar ile boyut vermektedir. Sanatçılar tarafından oluşturulan bu tonlamalar Fütürist resimlerde birden fazla anın biçimsel olarak verilmesini ve çizgisel karmaşanın oluşmamasını sağlamaktadır. Ayrıca Fütürist sanatçılar hızı yakalama kaygısıyla birden fazla anı verirken tekrarlı biçimleri kullanmaktadırlar. Tekrarlar hem ritim etkisi yaratmakta hem de resimde bütünsel bir uyum ve estetik bir görünüm sağlamaktadır.

Fütürist sanatçılar; bu çalışmada incelenmiş olan Tasmalı Köpeğin Dinamizmi adlı eserde olduğu gibi bazen hızı verebilmek adına, nesne yada figürün bazı uzuvlarını ya da parçalarının devam eder şekilde artarda ve üst üste gelecek şekilde farklı yönlerde gitse de resmetmektedirler. Bu eylem sanatçılar tarafından imgelere hareket kazandırma amacıyla yapılmaktadır. Oluşturulan hareket uygulama biçimi ile eserde yer alan farklı zamanlar bir tek görünümün içerisinde sığdırılmaktadır. Bu yöntemi kullanırken yine bazı görünümde röntgen etkiler dikkati çekmektedir. Bütün bu farklı yön ve aynı ölçüde olan hareket imgesi haline dönüşen imgeler uyumlu bir şekilde esere ritimsel etkiler vermektedir.

Fütürizm sanat akımında görünümlerin üst üste geçişi görünümde netliğin zayıflamasına neden olur. Bu geçişler ritimsel bir etki yaratmakta ve kendi içerisinde kurduğu bütünlükle uyum göstermektedir.

Fütürizm sanat akımında ritmin eserler üzerindeki en belirgin etkisi esere hareket hissi vermesidir. Fütürizm sanat akımı aynı zamanda hareket sunan hem biçimsel ve hem de anlamsal açıdan da en önemli akımlardan biridir. Uyum ritimde hareketi hissettiren önemli öğelerden birisidir.

Sanatçılar özellikle bir şeyin tekrarlı ve art arda biçimlerini yaptıklarında her birinin yönlerini, büyüklüklerini, ağırlıklarını değiştirerek hız hissi oluşturmaktadırlar. Sanatçılar eğer ki ritimsel formları eşit yapsalardı durağan etkiler oluşabilirdi fakat değişken ve uyumlu yaparak ritimsel etkilerle esere hız etkisi vermişlerdir. Bu çalışmada incelenen Russolu'nun otomobilin dinamizmi adlı eserindeki üçgen ok formlarının genişlemesi gibi.

Fütürizm sanat akımı görünümlerin devamlılık esasıyla oluşturduğu ritim etkisi ve uyumsal görünümüyle birden fazla zamanın bir görünüm içerisinde sığdırılmasıyla biçime kavuşmaktadır. Oysa modern sanatlardan Kübizm sanat akımında aynı anda oluşan görünümler bir zaman anında forma büründürülmektedir. Modern sanat akımları birbirleriyle biçimsel açıdan hem ilişkili hem de farklı etkiler taşımaktadır.

Fütürizm sanat akımı tek başına oluşmuş bir akım değildir. Kendisiyle birlikte doğan yada önce oluşan sanat akımlarından esinlenmiş yada beslenmiştir.

KAYNAKÇA

Akboğa, İ. (2021). Süper Akıllı Toplum: Fütürizm ve Dijital Kültür. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi* (7), 1835-1864. <https://doi.org/10.47994/usbad.1001270>

Akbulut, N., & Özyön, A. (2018). Yirminci Yüzyıl Öncü Akımları ve Absürt Tiyatro'ya Giden Yol. *Electronic Turkish Studies*, 13(5).

Alan İnci, İ., Davun, B. "Marcel Duchamp'ın Değişimi ve Sanata Etkisi". *Resim Sanatı Üzerine Okumalar 2*. (Ed. Ümit Parsıl, Fahrettin Geçen), Ankara: Akademisyen Yayınevi, 1. Basım, 2024.

Aliyazıcıoğlu, Ö. (2010). Fütürizm'in Sahne Tasarımına Getirdikleri. *Yedi*, (4), 17-28.

Altındaş, A. (2022). Fütürizmde Dinamizm ve Hızın Estetiği, (Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye).

Bozan, Y. (2019). Fütürizm Akımı Kapsamında Ünlü Sanatçılar ve Figüratif Eserleri (Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye).

Brauneck, M. (2016). *Tiyatro Sanatının Tarihi*. İstanbul: Dost Kitabevi.

Cebe, R. (2014). Fütürizm'in Müziğe Etkileri ve Yeni Çalgılar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 312-323.

Civcir, E. (2015). *Temel tasarım ve Tasarım İlkeleri*. Akademisyen Kitapevi, Ankara.

Çiçekli, P. (2008). 20. Yüzyıl Sanatında Teknolojinin Yeri (Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiye).

Davun, B.(2009) Okul Öncesi Dönemde Etkinliklerle Desteklenmiş Sanat Eğitiminin Çocukların Estetik Beğeni Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara.

Erden, S. (2016). *Fütürizm ve Sanata Yansımaları*. İstanbul: Alfa Yayınları, ss. 170–190.

Geçen, F. (2020). Kullanım Nesnelerinin Kavramsal Değişimi ve Dadaizm, *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 3(4), 141-151.

Geçen, F. (2022). Kübizm Ve Fütürizm Sanat Akımlarında An ve Zaman İlişkisi. (A. Aytaç) 2. *Uluslararası Balkanlar, Anadolu, Kafkasya ve Türkistan Coğrafyası Sanat, Kültür, Tarih ve Folklor Kongresi/Sanat Etkinlikleri* (221-224). Türk Sanatı ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi.
<https://akademik.adu.edu.tr/aum/tsk/default.asp?idx=32313635>

Gombrich, E. H. (1995). *Sanatın Öyküsü* (Çev. Bedrettin Cömert), Ankara: Remzi Kitabevi.

Gürsoy, Y. (2010). *Sanatın Temel İlkeleri ve Öğeleri*, İstanbul: Beta Yayınları.
<https://www.booksontrial.com/the-full-text-of-the-futurist-manifesto/>

Kalfa, G., &Ulushan, B. İ. (2024). Fütürizm Sanat Akımı ve Mussolini'nin Akıma Etkisi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 112-122.

Karataş, T. & Arslan, A. A. (2020). "Fütürist Estetik ve Manifesto Anlayışı." *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), ss. 464.

Karataş, T., & Arslan, A. A. (2020). Fütürizm'de Toplumsal Yapı ve Umberto Boccioni. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 459-472.

Karkın, N. (2016) *Estetiğin Çağdaş Retorikleri*. Bursa:Ekin Basım Dağıtım.

Marinetti, F. T. (1909). Manifeste du Futurisme, *Le Figaro*, 20 Şubat 1909.

Marinetti, F. T. (2017). *Fütürist Manifesto ve Diğer Yazılar* (Çev. A. K. Akalın). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1909'da yayımlanmıştır)

Ocvirk, O., Stinson, R. ve diğerleri (2015). *Sanatın Temelleri*. İzmir.:Karakalem Kitabevi Yayınları,

Parsıl, Ü. ve Geçen, F. (2024). Maleviç'in Eserlerinde Usu Reddetmesi, Süprematizm ve Otomatizm. *Academic Social Resources Journal*, 6(24), 579-585.

Sönmez, H. (2005). *Sanat Eğitimi ve Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Şahin, A. N. E., & Kayalıoğlu, S. (2016). I. Dünya savaşı'nın Avrupa Resim Sanatına Etkileri. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 183-207.

Topuz, S. (2012). "Ritim ve Uyum Kavramlarının Görsel Sanatlardaki Yeri." *Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(2), 45–59.

Yavuz, H. (2013). "Sanatta Biçimsel Analiz: Ritim ve Uyum Üzerine Bir İnceleme." *Sanat Kuram ve Eleştiri Dergisi*, 17(1), 88–102.

YEDİ (2018). "Fütürizm: Sanatta Devrim", Dokuz Eylül Üniversitesi *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, s. 17–19.

Yılmaz, M. (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

GÖRSEL KAYNAKÇALAR

Görsel 1: <https://www.getdailyart.com/tr/18190/umberto-boccioni/mizrakli-suvarilerin-gorevi>

Şahin, A. N. E., & Kayalıoğlu, S. (2016). I. Dünya Savaşı'nın Avrupa Resim Sanatına Etkileri. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 183-207.

Görsel 2: <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-b/balla-giacomo/giacomo-balla-tasmali-kopegin-dinamizmi/>

Görsel 3: Altındaş, A. (2022). Fütürizmde Dinamizm ve Hızın Estetiği (Yayın No. 736109) (Yüksek Lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi.